

Sp. 12. Tillaga til þingsályktunar [12. mál]
um smærri hlutafélög.

Flm.: Davíð Aðalsteinsson, Guðmundur Bjarnason.

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að undirbúa setningu sérlega um smærri hlutafélög.

Greinargerð.

Árið 1978 voru sett á Alþingi ný lög um hlutafélög, nr. 32 frá 12. maí 1978, og öðluðust þau gildi í öllum meginatriðum 1. janúar 1980. Lögini leystu af hólmi lög nr. 77 frá 27. júní 1921, ásamt síðari breytingum, en þau lög voru talin ófullnægjandi, m. a. vegna mikilla breytinga sem orðið höfðu á atvinnu- og viðskiptalífi þjóðarinnar á þeim tíma er liðinn var frá setningu þeirra.

Nýju hlutafélagalögini eru mun ítarlegri en þau eldri, eins og vel má marka af fjölda lagagreinanna, en í fyrrnefndu lögunum eru þær 163 talsins á móti 60 í þeim síðarnefndu.

Við samningu lagafrumvarpsins var höfð hliðsjón af dönsku hlutafélagalögunum (aktieselskabsloven) frá 1973. Í athugasemdum við frumvarpið segir einnig að við samningu þess hafi verið „reynt að líta til íslensks fjárhagskerfis og þjóðfélagshátta“.

Alþingi hafði frumvarpið til meðferðar árin 1977 og 1978 og gerði á því nokkrar breytingar. Frumvarpið var síðar afgreitt sem lög frá Alþingi í lok vorþings 1978. Af þingskjólum og umræðum um frumvarpið á þingi virðist mega ráða að góð samstaða hafi ríkt um endanlega afgreiðslu þess.

Hlutafélagalögini hafa yfirleitt hlotið fremur góða dóma. Þær raddir hafa þó heyrst er telja lögini að ýmsu leyti óheppileg fyrir íslensk hlutafélög og ýmis ákvæði þeirra óþarflega ströng í garð smærri félaga. Þessa gagnrýni má meðal annars lesa í grein sem lögfræðingur Landssambands iðnaðarmanna ritar í Tímarit lögfræðinga á síðasta ári. Þar segir orðrétt:

„Sjálfsgagt hafa flestir verið sammála um, að nauðsyn hafi borið til að setja ný hlutafélagalög, þar sem félagsform þetta hefur haft mikla þýðingu í íslenskum atvinnurekstri og hlutafélög hérlendis eru fjölmörg. Flest þeirra eru hins vegar mjög lítil. Ófrávíkjanlegar kröfur, sem gerðar eru í nýju hlutafélagalögunum, m. a. um stofnun hlutafélaga, stjórnun þeirra og rekstur almennt, eru bæði ítarlegar og strangar... Spurning er hvort ýmsar þær kröfur, sem koma fram í hlutafélagalögum, séu ekki óþarflega strangar, a. m. k. þegar um lítil fyrirtæki er að ræða.“

Hlutafélagaskrá viðskiptaráðuneytisins annast skráningu íslenskra hlutafélaga. Fyrr á þessu ári var gerð athugun hjá skránni sem annars vegar laut að stærð hlutafélaga með tilliti til upphæðar hlutafjár og fjölda hluthafa og hins vegar því, hvort félögin væru opin eða lokuð. Náði athugunin til allra hlutafélaga sem voru stofnuð og skráð árið 1980 en þau voru 85 talsins. Niðurstöður þessarar athugunar hafa nokkurt gildi fyrir þingsályktunartillöguna og þykir rétt að gera stutta grein fyrir þeim.

1. Stærð hlutafélaga með tilliti til fjölda hluthafa og upphæðar hlutafjár.

Samkvæmt hlutafélagalögum geta hluthafar fæstir verið fimm og lágmarksfjárhæð hlutafjár er 2 millj. gkr.

Athugunin leiddi í ljós, að í 52 hlutafélögum (rúmum 61% þeirra félaga sem athugunin tekur til) var hlutafé 10 millj. gkr. eða lægra og hluthafar 5—7. Þar af voru hluthafar í 19 félögum aðeins 5 talsins og hlutafé á bilinu 2—3 millj. gkr.

Í 15 félögum (tæp 18%) voru hluthafar annaðhvort 8—10 og hlutafé 2—10 millj. gkr. eða 5—10 og hlutafé 10, 1—40 millj. gkr.

Í 18 félögum (rúm 21%) voru hluthafar fleiri en 10 eða hlutafé yfir 40 millj. gkr.

2. Opin eða lokuð hlutafélög.

Viðtækar hömlur eru á viðskiptum með hluti hjá þeim félögum sem athuginin tekur til.

Hjá öllum félögum að þremur undanskildum eiga félag og hluthafar forkaupsrétt við eigendaskipti að hlut, sbr. 19. gr. hlutafélagalaga. Hjá jafnmörgum félögum er krafist samþykkis félags svo hluthöfum sé heimilt að veðsetja hlut, sbr. 20. gr. laganna. Hins vegar er fátíðara að samþykki félags sé áskilið ef hluthafi vill selja hlut sinn í félagi. Hjá 20 félögum er þó slíkt samþykki áskilið.

Í 32 félögum eiga 2 hluthafar 67—98% af hlutafénu og virðist þátttaka annarra hluthafa einungis vera til þess að fullnægja kröfu hlutafélagalaga um 5 hluthafa.

Miðað við þá forsendu, að nöfn hluthafa og sömu heimilisföng geti veitt vísbendingu um fjölskyldutengsl, gefur athuginin til kynna að meiri hluti félaganna sé lítil fjölskyldufyrirtæki. Má t. d. geta þess, að út frá nefndum forsendum er meiri hluti hluthafa í 44 félögum úr sömu fjölskyldu.

Þá kemur fram í athugininni að sárásjaldan hefur farið fram almennt útboð á hlutum við stofnun félaganna, heldur skrifa stofnendur sig fyrir öllu hlutafé.

Eitt atriði má nefna til viðbótar, sem athuginin tekur reyndar ekki til, en hefur þýðingu um hvort félög verði talin opin eða lokuð, en það er útgáfa hlutabréfa. Að mati kunnugra manna er mikill misbrestur á því, að hlutabréf hafi verið gefin út í hlutafélögum, og bendir það til lítilla viðskipta með hluti í félögum sem aftur á móti gefur til kynna að félögin séu lokuð.

Niðurstöður þessarar athugunar bera með sér að hlutafélög, sem hún tekur til, séu yfirleitt bæði smá og lokuð og er það í samræmi við það sem kunnugir hafa almennt talið að gildi um íslensk hlutafélög. Niðurstöðurnar koma einnig í meginatriðum heim og saman við það sem kemur fram í athugasemdum við frumvarp til hlutafélagalaga, en þar segir að athuganir, sem hafi verið gerðar, sýni að í meiri hluta hlutafélaga sé hlutafé mjög lítið og í langflestum félögum séu örfáir hluthafar. Í athugasemdunum segir einnig að almenningur leggi ekki fé sitt í hlutafélög og viðskiptahömlur séu algengar hjá félögum.

Um það er ekki deilt, að frumhlutverk hlutafélagalaga er að gera hlutafélagsformið að eftirsóknarverðu formi fyrir atvinnustarfsemi. Viða í Vestur-Evrópu hefur löggjafinn verið þess meðvitandi að þær kröfur, sem rétt þykir að gera til stærri hlutafélaga, eiga alls ekki við um smærri og lokuð hlutafélög. Hefur þetta leitt til þess, að sérstök lög hafa verið sett um smærri félögin. Lög af þessu tagi voru fyrst sett í Þýskalandi 1892. Á Norðurlöndunum hafa Danir einir sett slík lög (anpartsselskabsloven), en í Svíþjóð hafa verið samdar tillögur að frumvarpi til slíkra laga (Förslag till andelsbolag).

Að visu eru lög um stærri hlutafélög í löndum Vestur-Evrópu að ýmsu leyti enn strangari en íslensku hlutafélagalögin, t. d. gera þau meiri kröfur um lágmarksfjárhæð hlutafjár. Engu að síður virðist mega taka undir þá gagnrýni, að ýmis ákvæði íslensku laganna henti illa lokuðum og smærri félögum eins og meiri hluti íslenskra hlutafélaga er. Virðist vera full ástæða til þess að undirbúa setningu sérlaga um þau. Tvö dæmi má nefna til skýringar:

1. Hlutafélagalögin gera stjórnkerfi smærri hlutafélaga þungt í vöfum. Hluthafafundir fara með æðsta ákvörðunarvald, en minnst þriggja manna stjórn fer með málefni félagsins milli funda. Stjórn er skylt að ráða framkvæmdastjóra ef hlutafé er 30 millj. gkr. eða hærra. Hér er krafan um þriggja manna stjórn óþarflega ströng þegar um er að ræða smærri félög sem e. t. v. eru lokuð og í eigu einnar eða tveggja fjölskyldna. Til greina kemur að taka upp svipaða reglu í smærri hlutafélögum og gildir um smærri „anpartsselskaber“. Þar gegnir framkvæmdastjóri, einn eða fleiri eftir atvikum, störfum stjórnar auk þess að

annast daglegan rekstur. Þessi tilhögun horfir til einföldunar og í mörgum tilvikum til sparnaðar.

2. Skv. 108. gr. hlutafélagalaga er hlutafélögum skylt að leggja í varasjóð minnst 1/10 hluta þess árságóða sem ekki fer til þess að jafna hugsanlegt tap fyrri ára og ekki er lagt í aðra lögbundna sjóði, uns varasjóðurinn nemur 1/10 hluta hlutafjárins. Þegar því marki er náð skulu framlög vera minnst 1/6 hluti þar til sjóðurinn nemur 1/4 hluta hlutafjárins.

Skylda til að leggja í varasjóð er einkum hugsuð sem tryggingarráðstöfun og sem slík hefur hún fyrst gildi þegar hlutafé er umtalsvert. Í smærri hlutafélögum skapar þessi skylda hins vegar ekki tryggingu sem eitthvað hefur að segja. Er því óhætt að létta henni af smærri hlutafélögum. Í lögum um „anpartselskaber“ er ekki að finna ákvæði um skyldu til að leggja í varasjóð.

Sem dæmi um önnur ákvæði, er ekki henta smærri og lokuðum félögum, mætti taka hinar ströngu formreglur um stofnun hlutafélaga og hækkun hlutafjár og er þá fátt eitt talið.